

alkotmány- és jogtörténeten kívül nincsen német nyelven átfogó magyar joghistória. Vagy ami esetleg (összjegyzésként vagy részeredményként) megjelent, úgy tűnik, nem olyan helyen bukkan fel, nem oda jutott el, ahol a kutatás elérheti őt. Hans Hattenhauer professzor legalábbis hiába kereste azokat.

Európa egyik sokat emlegetett jelszava: egységet a sokszínűségben. Hattenhauer könyve arról szól, hogy a joghistória tanúsága szerint ez csak akkor lehet majd tökéletes, ha mellé igazítjuk a történelmi tapasztalatot: Európa igaz értéke a sokszínűség az egységben.

Mezey Barna

Cicero: Négy védőbeszéd

Fordította, jegyzetekkel ellátta
és a bevezetést írta: Nótári Tamás

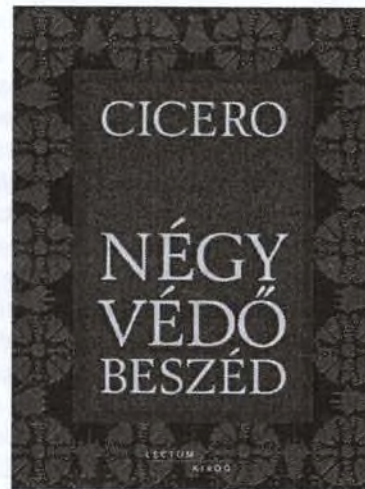
Szeged, Lectum kiadó, 2004. 225. p.

2004-ben jelent meg a szegedi Lectum kiadó gondozásában Marcus Tullius Cicero négy védőbeszédének magyar fordítása. A könyvismertetés tárgyát képező kötet a Kr. e. I. században élt szónok – vélhetőleg az antikvitás legnagyobb hatású rhétora – alábbi négy védőbeszédét tartalmazza: (I) Lucius Murena védelmében, (II.) Marcus Caelius Rufus védelmében, (III) Quintus Ligarius védelmében, (IV) Deiotarus király védelmében.

A beszédek a Károli Gáspár Református Egyetem Jogtudományi Karának egyetemi adjunktusa, a klasszika-filológiában is magasan képzett romanista, NÓTÁRI TAMÁS fordította, illetőleg a kötetet bevezető tanulmánnyal is ellátta. A könyv elején HAMZA GÁBOR akadémikus előszava olvasható. Előljáróban felhívnom a figyelmet a mű hiánypótló jellegére, hiszen ezen beszédek magyar nyelven az elmúlt egy évszázadban kiadásra nem kerültek. Mostani megjelenésüket ugyanakkor a cicerói szövegek mai aktualitása is indokolja. Jelen könyvismertetés csak kísérletet tehet arra, hogy ezen aktualitást érzékeltesse, annak megtapasztalásához az szükséges, hogy a nyájas olvasó maga olvassa el a szövegeket.

A fordítás olyan beszédek tartalmaz, melyek között szigorú értelemben vett tartalmi összefüggés nincsen. A közös nevező – a kötet címéből következően – ugyanakkor mégis az, hogy mindegyik egy-egy büntetőperben hangzott el azzal a céllal, hogy a vádlott felmentésre kerüljön. Fontos figyelemmel lenni arra, hogy a beszédek nem mentesek a Cicero korában aktuálisnak számító politikai kérdésekre való utalásoktól. NÓTÁRI TAMÁS bevezető tanulmánya, illetve a szövegekhez csatolt jegyzetapparátusa ebből a szempontból az antikvitás történetében és politikatörténetében olyannyira nem jártas olvasó számára is hasznosnak bizonyulhat.

A Lucius Murena védelméről szóló *oratio* tipikusan politikai jellegű beszéd. A Kr. e. 63. évben *consulnak* választott Lucius Licinius Murena ellen politikai vetélytársa érdekét képviselő, M. Porcius Cato emelt vádat *ambitus*, azaz választási csalás gyanúja miatt. A megvádolt

védelmét Cicero látta el, mely ténynek külön érdekessége, hogy ő maga is közreműködött a választási vesztegetésről szóló törvény létrehozásában. Így mint a jogalkotásban egykor részt vevő személynek kellett az ugyanazon törvény alkalmazásában – védőként – részt vennie.

A Marcus Caelius Rufus védelmében szóló beszéd célja a megvádolt – a vádemelés időpontjában, Kr. e. 56 áprilisában huszonöt éves – M. Caeliusnak a vélhetőleg a *lex Plotia (Plautia) de VI* alapján emelt vád alóli felmentése. Ezen törvény – Cicero szerint – a lázadást szító és elvetemült polgárok ellen született. A vád kezdeményezője Clodius, Cicero esküdt ellensége volt. Clodius támogatója pedig nővére, Clodia volt, aki vélhetőleg azonosítható a költő Catullus műzsájával, Lesbiájával. A Veronához közel fekvő lacus Beneacus Sirmio nevű félszigetén született. Az úgynevezett „új költők” közé tartozó C. Valerius Catullus legjelentősebbnek tekinthető verseit Clodiához írta, aki Kr. e. 62 és 61 között Q. Metellus Celer, Gallia Cisalpina proconsulának felesége volt. Említést érdemel, hogy Catullus Clodiát a görög Sapphóhoz, Lesbosz rajongójához hasonlította, ezért nevezte verseiben Clodiát Lesbiának.¹ Azontúl, hogy a megvádolt Marcus Caelius Rufus Cicero egykori tanítványa volt, Cicerónak az ügyben való érintettségét a *gens Clodia*-hoz való, kifejezetten rossz viszonya is jelzi.

A *pro Ligario* Ligariusnak, *Africa* provincia egykori *legatusának* Caesar mint bíró előtt lefolytatott, teljesen hagyományos értelemben büntetőpernek nem nevezhető perében elhangzott védőbeszéd, amelyben a védelmet Cicero, valamint Pansa, Caesar egyik legközelebbi embere látta el. Abban, hogy Ligarius felmentésre került – Plutarkhos beszámolója szerint – a cicerói ékes-szólás hatalmának igen nagy jelentősége volt. Ugyanakkor az is kérdéses, hogy az egész per nem csupán egy politikai eszköz volt-e arra, hogy annak végén Caesar felmenthesse a vádlottat, *clementiáját*, vagyis kegyességét bizonyítandó. Erre lehet bizonyíték az is, hogy a perben a másik védő Caesar bizalmasa volt, aki vélhe-

tőleg abban az esetben, ha Ligarius bűnössége közismert és vitathatatlan lett volna, a védelmet nem vállalta, nem vállalhatta volna el. Kiemelendő, hogy ezen ügy szokványos büntetőpernek nem feltétlenül tekinthető, hiszen az a vádlott Ligarius távollétében játszódtott le. Ez – vagyis az *in absentia* elítélés – nem volt tilalmazott ugyan a római joggyakorlatban, de a vádlottat a per megkezdése előtt a törvény előtti megjelenésre fel kellett szólítani, amelyre Ligarius ügyében nem került sor.

A *pro rege Deiotarus* – a Deiotarus király védelmében elmondott *oratio* – szintén politikai ügy. Deiotarus király – Q. Ligariushoz hasonlatosan – a polgárháborúban ugyancsak Pompeius oldalán állt. Ugyan voltak politikai egyezkedési kísérletek Caesar és Deiotarus király között, egy Kr.e. 47-re datált főbenjáró büntett elkövetésével azonban Deiotarus király unokája, Castor, továbbá az általa felbérelt orvos-rabszolga vádat emelt Deiotarus király ellen. A főbenjáró büntett lényege – a gyanú szerint – az volt, hogy Deiotarus király gyilkosságot tervezett Caesar ellen. Az ügy egyik érdekessége, hogy egy törvényesen megválasztott király (*rex iussus*) felett kellett ítéletet mondani. Az ügy elbírálásakor Deiotarus király nem tartózkodott Rómában, azaz ebben az esetben is a vádlott távollétében kellett az eljárást lefolytatni. Az ügy bírójaként ugyancsak Caesar járt el, súlyosan megsértve ezzel a *nemo iudex in propria causa* elvét, hiszen az ügy eljárásjogi sértettje is Caesar volt. A cicerói ékes-szólás jeles teljesítménye, hogy Cicero ezt a voltaképpeni eljárásjogi hibát az eljárás beneficiumaként kívánja felhasználni, amikor kimondja, hogy az a tény, hogy Caesar az ügy bírója, adja garanciáját annak, hogy az ügyben méltánytalanság nem történhet. Fontos kiemelni továbbá, hogy Cicero a védőbeszédében utal a xenia, azaz a vendégbarátság intézményére, mely Caesar és Deiotarus között fennállott, és ebben is annak az akadályát látja, hogy Deiotarusra nézve marasztaló ítélet szülessen.

Jegyzetek

¹ Lásd: P. GRIMAL: *A latin irodalom története*. Ford.: BÁLINTNÉ CSEJDI J. (Bp., 1992. 50. p.)

² Cicero és a jogtudomány viszonyáról lásd különösen:

Amellett, hogy a jelen kötetben megjelenő beszédek a cicerói szónoklatok kitűnő példáinak tekinthetők, Cicero – elsősorban a Lucius Murena védelmében elmondott beszédben – állást foglal a *rhetorica* és a *iurisprudentia* viszonyával kapcsolatban is. Cicero álláspontja szerint a *iuris consultus* anélkül is sikereket érhet el, hogy birtokában lenne az *ars oratoriana*, míg azonban az eredményes szónoki működésnek *conditio sine qua non*-ja a jogi ismeretek megléte is. Így az ékes-szólás – Cicero olvasatában – a jogtudománynál komplexebb entitás.² Erre való példaként hadd utaljak a *pro Murena* alábbi soraira: „*Ezért hát, ha engem feldühíthettek, noha felettébb elfoglalt ember vagyok, megígérem, hogy három nap alatt jogtudóssá leszek. Hiszen amiről írásban perelnek, az mind írásba van foglalva, s még sincsen semmi olyan tömören leírva, hogy ne tudnám hozzáfűzni* »AMELY TÁRGYRÓL A PER FOLYIK«, *amiről pedig szóban kérnek tanácsot, arra vonatkozóan a legkisebb kockázat nélkül lehet véleményt mondani. Ha az ember azt feleli, amit kell, úgy fog tűnni, hogy ugyanazt felelte, mint Servius, ha más feleletet ad, úgy fog tűnni, hogy ismeri az ellentmondásos joganyagot és foglalkozik vele.*”³

Ciceronak az itt ismertetett kötetben megjelent *oratiói* bizonyonnyal számot tarthatnak a romanisták, a jogtörténészek, valamint a klasszika-filológusok érdeklődésére. A beszédekben szereplő világos érvelések, logikus okfejtések és szónoklattani bravúrok azonban álláspontom szerint a mai kor jogásza számára is hasznosak és hasznosíthatók lehetnek. Nem szabad ezzel kapcsolatban figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy mindez a szöveget fordító és jegyzetekkel ellátó NÓTÁRI TAMÁS érdeme is.

Boóc Ádám

HAMZA G.: *Cicero és a jogtudomány kapcsolatának kérdései*. JK 38 (1983)

³ Cicero: *Négy védőbeszéd*. 87. p.

Az Osiris Kiadó Millenniumi Magyar Történelem – Historikusok sorozatában Eckhart Ferenc magyar alkotmánytörténete és Bónis György legendás Hűbériség és rendiség című munkája után 2004-ben ismét egy meghatározó huszadik századi jogtörténész, *Degré Alajos* írásainak gyűjteményes kötetével jelentkezett.

A Mezey Barna által szerkesztett könyvvel kapcsolatban mindenekelőtt annak hiánypótló jellegét szükséges kiemelni. Degré írásai ugyanis számos – főként politikai – körülmény következtében gyakorlatilag mind-ezidáig különböző, rendszerint nehezen hozzáférhető tudományos periodikából, illetve helytörténelmi kiad-

Zalai Jogtörténet

DEGRÉ ALAJOS: VÁLOGATOTT JOGTÖRTÉNETI TANULMÁNYOK

Mezey Barna (szerk.)
Millenniumi Magyar Történelem – Historikusok
Mezey Barna (szerk.) Bp., Osiris Kiadó, 2004. 487 p.
ISBN 963-389-120-5 – ISSN 1585-4248

ványokból, évkönyvekből váltak megismerhetővé. Ez a könyv azonban nemcsak egy életművet mintegy összefoglaló, Degré tudományos kutató tevékenységének eredményeit tükröző alkotás, hanem egy olyan gyűjteményes kötetnek is tekintendő, mely kiváló kiinduló és